

BESZÉLGETÉSEK AZ AKADÉMIAI KLUBBAN (5.)

„A szellem és a szerelem...”

Régi beidegződés osztja a világot és lakóit is humán és reál szférára. Más szavakkal az elmélet, illetve a gyakorlat, filozofikusabban az alap és a felépítmény féltékére. Az egyre nyilvánvalóbb, miszerint a régi polihisztorok, reneszánsz embertípusok ideje lejárt, a fejlődés hétmérföldes csizmái kikényszerítik a specializációt. Gyakorta már az egyazon tudományág képviselői sem értik egymás szavát, részterületeik annyira sajátos terminológiát igényelnek. Vajon valódi igény-e, hogy a korszerű műveltségnek

egyszerre legyen része a humán világ és a legújabb természettudományos ismeret; feloldható-e az ellentmondás e kétféle megközelítés között; építhető-e mindkét felől járható híd a távolodó földrészek között? Ezek a kérdések alkották ötödik beszélgetésünk témáit, melyeknek résztvevője volt Csákány Béla a matematikatudomány doktora, Grasseley Gyula akadémikus, Karácsonyi Sándor az orvostudomány kandidátusa, Kligl Sándor szobrászművész, Kristó Gyula a történettudomány doktora.

muzsikál, még nem zenetudós; attól, hogy valaki esténként szépirodalmat olvas, még nem irodalmár. Fel kell hívnom a figyelmet arra, hogy a humán tudományoknak és a humán körbe tartozó foglalatosságoknak a választóvonalá kevésbé merőven és határozottan van meghúzva, mint a természettudományokban a lapos igazságok és a tudományos igényű teljesítmények között. Nem véletlenül osztják Nyugaton előszeretettel a társadalomtudományokat kemény és lágy ágazatokra. Sőt, egyes nézetek a lágy tudományágak tudományjellegét is megkérdőjelezzik, mondván, hogy a művészettudományokhoz a pusztán egzakt módszereken túl többre is szükség van, mint például intuícóra, empátiára, stb. Tehát a tudomány szféráján kívül eső dolgokra.

KARÁCSONYI S.: Mindaz, amiről mi most itt beszélgetünk, szoros kapcsolatban van az iskolai neveléssel, a civilizációval, a szélesen értelmezett kultúrával. A második világháborút követően egész oktatási és nevelési rendszerünket a céltudatos irányított természettudományos műveltség elterjesztése jellemezte. Még az úgynevezett humán gimnáziumi osztályokban is. Úgy tűnik, a civilizáció kikövetelt mindenkitől bizonyos természettudományos ismereteket. Még a művészeket is. A szobrásznak ismernie kell az antropológiát, a zeneszereknek a hangok fizikáját. Szokolay Sándorral beszélgetve tudtam meg, hogy a Zeneművészeti Főiskolán a zenei képzéssel elválaszthatatlanul milyen ismeretanyagot szükséges elsajátítani egy-egy növendéknek a hangok fizikai törvényeiről. Vagy, a civilizáció függvényében, aki automata mosógépet, videorendszert, számítógépet működtet, bizonyos fokig ismernie kell az elektronikus vezérlés alapelveit. Nem elég a gombot elfordítani vagy benyomni. E mostani irányzatot olyan komplexebb szemléletnek kellene felváltani, melyben visszanyeri presztízsét a humán műveltség. Megszerzésének még ma is leghatékonyabb eszköze az olvasás. Csak hogy tudnak-e a ma generációi olvasni? Úgy, hogy az ne fárasztó munka, hanem természetes eszköz legyen számukra.

— A sok érdekes megjegyzés közül hadd emeljek ki kettőt. Mindkettő immár szlogen-hatású. Az egyik, hogy a civilizáció megöli a kultúrát; a másik hogy művészet nélkül ugyan lehet élni, de minek.

KLIGL S.: Egyre inkább úgy érzem, szakmánk is, és művelői is defenzívába szorulunk. Ennek nemcsak az az oka, hogy a természettudományok kihívása nagy kérdések elé állít valamennyiünket. Vagy, hogy a civilizációs eredmények következtében el-sivárosodik életünk, hogy sokkalta népszerűbbek a sikeres tudósok, mint a sikeres művészek. Én szoborkészítés közepette szintézisre töreksem. Mániam, rögzszém, hogy ha portrét

csinálok, abban kifejezzem nemcsak az illető személyiségét, de magamat, gondoljaimat is. Tudom, hogy van csontrendszer, egészséges és beteg sejtek, szövetek és izmok, ám ez a szoborkészítés közben nem kérdés. Talán valahol az ujjaimban ismeret, bennem érzés. Ugyanúgy, ha kezembe veszek egy ősi falevelet, nem a szövetten és a fotoszintézis jut eszembe róla. Borzasztó irigy vagyok a kémikusokra, fizikusokra, biológusokra, mert népszerűbbek, ismertebbek és elismertebbek, mint mi. Szent borzadályal és kétségbeeséssel veszem ezt tudomásul magam bekárpesztásából.

KRISTÓ GY.: Válasszuk külön az értéket és a népszerűséget, mert könnyen vakvágányra futhatunk. Ténykérdés, hogy a Nobel-díjra szóba hozott Gyarmati professzor — akit már emlegettünk beszélgetésünk során — népszerűsége töredéke mondjuk a Zalatnay Saroltáénak.

— A valódi érték viszont a népszerűség segítségével demokratizálódhat. Egy köztéri szoborral százvezredek lehet eljuttatni művészi üzenetet, gondolatot, érzelmeket. Ez óriási lehetőség, keveseknek adódó alkalom.

KLIGL S.: Nem egyszer tapasztalhattam, hogy amikor egy természettudós bemutatkozik, nem mosolyognak elnézően (?), megértően (?), megbocsátóan (?), mint amikor azt mondom: szobrász vagyok. S gondolom, így van ezzel a színész, a költő, a zongorista is. Elszomorodom, ha azt tapasztalom, hogy a portré, a köztéri szobor egyre kevésbé társadalomformáló erő, kompromittálódik mindenfajta művészet, s már nem az a kérdés és a tét, hogy az én tétformáló, környezetrendező vagy -szennyező tevékenységemnek van-e visszhangja, hanem annak a tudomásulvétele, hogy a mindennapi élet népszerűségi listáján igencsak hátul kullogunk. S amikor elkezdek gondolkodni a természettudósok huszadik századi diadalán: eszembe jut az avantgard, ami mással nem is magyarázható, mint azzal, hogy a tudomány példái magá is elkezd analízálni. A festő már nem is akarja megfesteni a képet, csak annak vázát, szerkezetét, utalásait, hozzá fűződő asszociációit...

GRASSELEY GY.: Attól tartok, a természettudományok azért népszerűbbek, mert praktikusabbak, közelebb állnak az emberek mindennapi dolgaihoz. Ám, ha csak természettudományok léteznének és visszaszólna a humán kultúra és igény, akkor a falanszter veszélye fenyegetne. Sok minden hasznos és praktikus lehet az emberiség számára, de ez még csak civilizáció, nem pedig kultúra.

— A fő kérdés számomra változatlanul az, képesek vagyunk-e olyan komplex ideált megfogalmazni és a hozzá vezető módszert kimunkálni, amely a teljes emberi élet zálogát nyújtja. Van-e olyan harmónia, melyben a maga helyén és szintjén van jelen a praktikum és az érzelme, a gyakorlati

ismeret és a szép, az igaz, a művészi iránti igény?

KARÁCSONYI S.: A dolgok nyitját változatlanul az olvasás rangjában, szenvedélyében, lehetőségében látom. A fekete városból Zsurzs Éva rendezett nagyszerű televíziós filmet. Sikerült és népszerű alkotás volt. Csak hogy felmentést adott Mikszáthból. Mert ezek után ki veszi a fáradságot, hogy elolvassa a regényt? S én a fiammal való vitáimból tudom, a húszévesek korosztálya nem veszi kezébe ezután a könyvet. Pedig állíthatom, hogy az olvasás fáradsága egy idő után az olvasás gyönyörűségébe csap át. Semmiféle adaptáció sohasem keltheti életre olyan gazdag részletességgel az író világát, mint maga a regény. Mert az olvasás művészetének alappontja az absztrahálás kényszere és csodája. Melynek során elképzelem a környezetet, arcot adok a szereplőknek, szurkolok a szimpatikusoknak. A megjelenített mű megfoszt ettől az élménytől, hiszen készen szállítja a figurákat, helyszíneket, környezetet. S ennek az absztrahálási készségnek hiánya szüli azokat a megjegyzéseket, hogy teszem azt Bajcsy-Zsilinszky Endre nem is így nézett ki, Szántó Kovács Jánoson mindig fényesre suvíkolt csizma volt. Ebben a közegben a valódi művészet versenyképtelen. Viszont akad egy művészreteg, mely a közízlés kiszolgálója, képeit, szobrai a fizetőképes kereslethez igazítja. Ez a civilizáció merényléte a kultúra, a művészet ellen.

— Döntő mértékben egyetértek, de két megjegyzésem van. Zsurzs Éva azt nyilatkozta a televízióban, hogy A fekete város vetítését követően ugrásszerűen emelkedett a Mikszáth-regényeket vásárlók száma, (az elolvasásról nincsenek adatok) tehát a folyamat fordítva is igaz lehet, ám például Esterházy Péter munkáit, ha akarom szövegtextusait, olvasva már nem Mátra-alji tájakat, romantikus alakokat kell elképzelem. Ez egy más típusú irodalom, ami egyrészt nehezen transzponálható, másrészt a megértéséhez újszerű befogadói attitűdre van szükség. Ez már majdhogyanem matematikailag modellezhető nyelv.

CSÁKÁNY B.: Én úgy látom, hogy Mikszáth képei hagyományos képek, Esterházy képei holografikus ábrák.

— Pontosan és lényegretörően fogalmaztál. Ez utóbbihoz viszont fel kell készülni. A közízlés és a modern, vagy szerencsésebb szóval korszerű művészet között egyre nyílik az ízléssólló. Lépéshátrányunk vagy százéves, és reményünk alig nemhogy a felzárkózásra, de a közelítésre sincs.

KRISTÓ GY.: Mi a legmodernebb természettudományos vívmányok mindennapi megjelenésének fogyasztói vagyunk. Viszont a modern társadalomtudományok és művészetek vonatkozásában nem vagyunk fogyasztók. Erről a tapasztalati alapról kell szemlélnünk a kérdést. S ehhez még az is hozzátartozik, hogy minél többen

élvezzük a civilizáció áldását, annál kevesebben értjük az azt létrehozó tudományt. Természetesen azt a megállapítást, hogy az olvasás mindenképp föltét, nem tudom felülmúlni.

— Meg aludni sem, hiszen riasztó jelzéseket kaphatunk például a szakmunkástanulók olvasási vergődéséről.

KARÁCSONYI S.: Sőt, az egyetemre 112 ponttal bekerült hallgató azért nem képes eredményesen tanulni, mert olvasási problémái vannak.

KRISTÓ GY.: Még egy mondat az olvasásról. Egyik ismerősöm, Miklós Pál szenvedélyesen magyarázta, addig nem léphetünk előre ezen a téren, amíg kínai mintára a szóképvásást szorgalmazzuk. Olvasni megtanítani komplex pedagógiai feladat. A másik megjegyzésem: az elmúlt évtizedekben olyan átrendeződés ment végbe, mely nemhogy közömbös, hanem egyenesen ellene hat a művészeteknek, a humán tudományoknak. Ez az új értékrend a tudni nem érdemes dolgok tudományává degradálja a művészeteket, a társadalomtudományokat. Ugyanakkor nem választanám elesen külön, hogy van egy prosperáló természettudományos műveltség és egy háttérbe kényszerített humán kultúra. Az olló a műveltség és a műveltség között nyílik. Hazánkban gyakorlatilag újratermelődik az analfabetizmus. Széles tömegek élnek az ösztönlet szintjén mindennapi gondokkal küszködve, s nem érinti meg őket a tudatosság szintjén semmiféle műveltségi mozzanat.

KLIGL S.: Pedig tömegesíteni igyekeztük a kultúrát, elkövetve azt a hibát, hogy sutba akartuk dobni többek között Munkácsy örök érvényű erdő részletét és tölcésreznit igyekeztük az úgymond modernnek. Ettől a szótól még a háttérbe borsózik. Mert leszóljuk ugyan Munkácsyt, de modernnek ítéljük kortársait, Marxot és Engelst. Holott valamennyien, egyiptomi és görög bölcsék, a reneszánsz polihisztorok, a múlt századi művészek érvényes üzeneteket — de nem dogmákat! — küldözgették a jövőnek. Nekünk is! Egyáltalán a művészet csak az utóbbi századokban vált kiállítási áruvá: s az ismét más kérdés, hogy a műkereskedelem miként manipulál a művészetet. Sovány vigasz, hogy József Attila Ódáját senki nem veheti meg, s vihethi haza egy versaukóval.

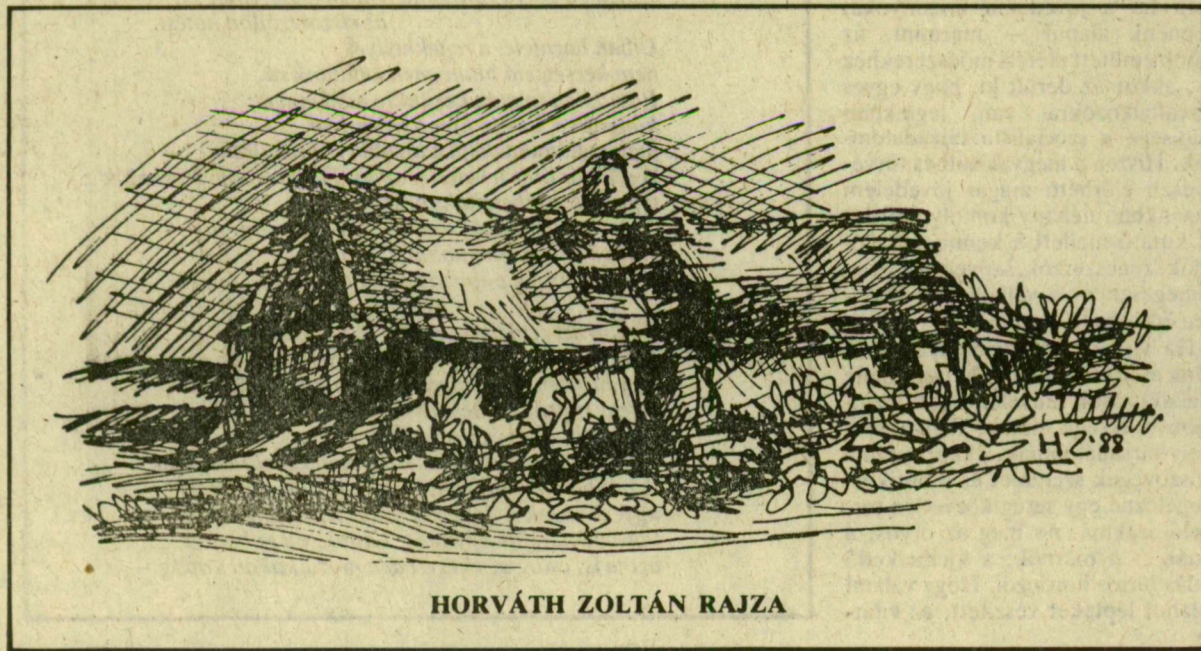
— Az égető probléma ma a tudományok művelői számára, hogy a specializáció szinte már atomizálja a tudományágakat is. Egyre szűkebb terepű mot, de minél mélyebben megismerni — ez a mai tudomány iránya.

KRISTÓ GY.: Véleményem szerint tudományt művelni csak egyre mélyebbre ásva lehet és érdemes. Viszont a köznapi, az átlagműveltség feltételezi, hogy minél szélesebb ismereteim legyenek. A kettő együtt szinte képtelenség! Világosan kell tehát látnunk és megértenünk, hogy egyfajta kibékíthetetlen ellentmondás szorításában élünk.

— Vajon a mindennapi életünk színterein, baráti társaságban, munkahelyi összejöveteleken inspiráljuk-e megfelelő módon a komplexebb világszemléletet, érdeklődünk-e egymás munkája, gondolkodása, tudománya, művésze felől?

KARÁCSONYI S.: Jövevény vagyok Szegeden, itt kapom a kenyerem, érzem a tisztelet és megbecsülés gesztusait, de néha szégyenkezem, amikor egy-egy társaságban az értelmiség kiváló képviselői családi pletykákkal, házasságszédelgések és nőügyek sztorijaival ütök agyon az időt. Ahelyett, hogy felismernék: a társasági élet a művelődés legmagasabb színtere. Ezekben a társaságokban legföljebb ételreceptek, siemlékek, munkahelyi perpatvarok kerülnek szóba. S nincs ez másként azokban az országokban sem, ahová van szerencsém rendszeresen visszajárni.

KLIGL S.: Azt hiszem ebben az országban sokat csalódtunk egymásban. Sandaságra és ösztönletlenségre készítenek a múltbéli keserű tapasztalatok. Atomizálódunk, a társaságok legfeljebb egy vacsorameghívás idejére verbuválódnak. Szoktam kérni: ebédre hívjanak, nem egészséges este enni! S megfigyelhető egyfajta feszélyezettség, bizonytalanság egymás iránt, egymás munkája, szakmája, hivatása iránt. Féljük magánszféráink sérthetlenségét, képtelenek vagyunk az őszinte emberi kapcsolatokra. Így aztán nemhogy közelied-nénk egymáshoz, s ezen keresztül erősödne természettudomány, társadalomtudomány és művészet egysége, de, mint ahogy már említettük, nyílik az olló...

HORVÁTH ZOLTÁN RAJZA